

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ÇORUM'DA
BAZI POLİSİYE OLAYLAR VE EŞKİYALIK(1919)***

**НЕКОТОРЫЕ КРИМИНАЛЬНЫЕ СОБЫТИЯ И МАФИЯ В
ЧОРУМЕ ПОСЛЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (1919 г.)**

**AFTER THE FIRST WORLD WAR BANDITRY AND DETECTIVE
EVENTS IN ÇORUM (1919)**

Doç. Dr. Ahmet HALAÇOĞLU *

[Yıl: 1, Sayı: 1, Kış 2008, s. 126-142.]

ÖZET

Eşkiyalık ve polisiye olaylar son dönem Sosyal tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Osmanlı Devletinde klâsik dönemde güvenlik ve asayiş yeniçeriler ve sipahiler aracılığıyla sağlanmıştı. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla, asayişin temini için yeni düzenlemelere gidilmiş ve 1846 yılında Zaptiye Müşirliği kurulmuştur. Nitekim bu tarihten itibaren ülke genelinde asayiş bu kurum vasıtasıyla yürütülmüştür. 1909 yılında da Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğü kurularak memleketin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, Osmanlı döneminde eşkıyaların “Levent eşkıyalıkları”, “Aşiret eşkıyalıkları”, “Kişisel ve toplu eşkıyalık” şeklinde ortaya çıktığı görülür. Eşkilyalığın ise devlet bünyesinde iktisadi krizin ve ahlaki çöküntünün yaygınlaştığı ve otoritenin zayıfladığı dönemlerde çoğaldığını söyleyebiliriz. Bu sadece Osmanlı Devletinde değil, dünyanın her ülkesinde böyledir. Dolayısıyla söz konusu şartlar hangi dönem ve ülkede meydana gelirse gelsin bu tür olayların ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Gerçekten de 18. yüzyıllarda olduğu gibi, incelediğimiz dönemde de bunu açıkça görmek mümkündür. Osmanlı Devletinde iktisadi krizin baş gösterdiği ve devlet otoritesinin zayıflamaya başladığı, bunun sonucunda mahalli beylerin ortaya çıktığı bu dönemde eşkıyalık hareketlerinde bir çoğalma söz konusudur. Nitekim 20. yüzyılın başlarında da içinde bulunulan savaş hali nedeniyle devlet otoritesinde oluşan zaaf ve iktisadî çöküntü asayiş bozan amillerdendir.

Bu çalışmada ilk olarak Birinci Dünya Savaşından sonra zaman zaman düzenli tutulan suç listesi raporlarından faydalanılarak, Çorum sancak merkezi ve civarında meydana gelen polisiye olaylar ve bu olayların toplum yapısına göre oranlarını anlatan istatistikî bilgiler verilecektir. İkinci olarak

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü /
Isparta-TÜRKİYE

ise, Çorum ve civarında meydana gelen eşkıyalık olayları üzerinde durulacak ve bunun sebepleri, etnik ve siyasî yapısının olup olmadığı araştırılacaktır. Zira günümüzde de değişik şekillerde ortaya çıkan eşkıyalar eskilerden daha tehlikeli olaylara sebebiyet vermektedirler. Zira eskiden eşkıyalar dağda sadece kişilere zarar vermekte ve hareketleri de dağda kontrol edilebilmekteydi. Ancak günümüzde bu kontrol sağlanamadığı gibi, sadece insanlara değil, devletin bekasına da zarar vermektedir.

Anahtar Kelimeler:

Çorum, eşkıyalık, I. Dünya Savaşı, asayiş, Rum çeteleri

ABSTRACT

The last period of social history, banditry and detective events are very important. The classical period of the Otoman Empire, public orders and security was provided by the janissaries and the calavaries. After the abolishment of the janissaries, the new arrangements were formed by the goverment. In 1846 Zaptiye Müşirliği and in 1909 Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü was also erected to provide security.

In the Ottoman period, the banditries were seen three categories: “Levent Eşkıyalıkları”, “Aşiret Eşkıyalıkları”, “Kişisel ve Toplu Eşkıyalık”. It is seen that the appearance of the banditries were increase the moral and economic deterioration and the collapse of the govermental authority. This inclination is not only the Otoman Empire but also the other counties in the world.. Similiarly in the 18th century, the period, which was investigated, the economic crisses were seen and this caused the domestic governers in the empire. All these negative effects due to the creation of the bantiry. In the 20th century, the war conditions also appeared the banditry.

In this investigation, the crimes reports, were written the First World War, the statistical list about the detective activities around Çorum were benefited. The second part of the investigation aolsa mentioned the effects of the banditry over the social situations.

Key Words:

Çorum, brigandage, First World War, security, Gang of the Rum

GİRİŞ :

Güvenlik ve asayiş her devletin en önemli meseleleri arasında yer almıştır. Osmanlı Devletinde 1826 yılına kadar güvenlik işlerinden Yeniçeriler ve Sipahiler sorumlu olmuşlardı. 18 Haziran 1826’da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla özellikle taşrada güvenliğin sağlanması için 1834’te Anadolu ve Rumeli’nin bazı eyaletlerinde Asâkir-i Redife adıyla yeni bir askerî teşkilat kurulmuştur. Teşkilatın yeni olması, beraberinde güvenlik konusunda karışıklığın yaşanmasını getirmiş ve bu karışıklık 1846’da Zaptiye Müşirliği’nin kuruluşuna kadar sürmüştür. Zaptiye Müşirliğinin kuruluşundan sonra, bu

karışıklığın giderilmesine çalışılmış ve bunun için tımarlı sipahilerin tümü emekliye sevk edilmiştir. Böylece eyaletlerin tamamında Asâkir-i Redife güvenliği sağlamaya başlamıştır.

1879 yılında yeni bir düzenleme yapılarak Zaptiye Müşirliğinin yerine Zaptiye Nezareti kuruldu. Yeni nezaret polis işleriyle yükümlü hale getirildi. Vilayetlerde de, jandarma nizamnamesi hazırlanarak bazı güvenlik yetkilerinin jandarmaya devredilmesi gündeme geldi.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Zaptiye Nezareti'nin tekrar düzenlenmesine çalışılmış, ancak II. Abdülhamit döneminde hafiye karargâhı haline gelen bu kurum, 31 Mart Vak'asının ardından II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle lağvedilmiştir. Bundan sonra polis işlerinin yönetimi Hareket Ordusu komutanlarından Galip Bey'e verildi. Galip Bey, Polis ve Jandarma Genel Müfettişi unvanıyla memleketin güvenlik işlerini yönetmeye başladı. Yine onun faaliyetleriyle Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak 4 Ağustos 1909 günü Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kuruldu. Daha sonra bazı düzenlemelere rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar bu kurum varlığı ve faaliyetleriyle memleketin asayişinden sorumlu oldu¹.

Eşkîyalık hususuna gelince, hemen her devirde sosyal bir olay olarak karşımıza çıkan eşkîyalık ve eşkîyalar üzerine çeşitli araştırmacı ve yazarlar tarafından değişik görüşler ortaya atılmıştır. Eşkîya, Türkçe'den Arapça'ya geçmiş bir kelimedir. Kelime anlamı olarak, sözlüklerde farklı tanımlara rastlasak da genel olarak "*dağda, kırdan yol kesen, hırsızlık yapan, fesatçi*" kimse anlamında kullanılmaktadır. Eşkîyalık, kanun dışı kalmaktır, yani mevcut düzenin meşru kanunlarının tersine davranışlarda bulunmaktır. Bu tanıma göre eşkîyalığın mahiyeti daha da genişlemektedir. Elbette kanun dışına çıkışın pek çok sebepleri vardır. Hâkim olan görüşe göre, iktisadi zorluklardan dolayı geçim sıkıntısına düşen veya haksızlığa uğrayan bir kişi dağa çıkmakta ve eşkîya olmaktadır. Eşkîyalığın oluşumunda genel olarak, devlet mekanizmasındaki bozukluk, yönetim gücü, ekonomik yapısının sağlamlığı, ülkenin coğrafi yapısı ve iklimi, üretim mevsimi gibi olgular birinci derecede önemlidir.

Ancak bu izahlarda, her nedense meselenin ahlakî ve psikolojik yönünün ya ihmal edildiği veyahut da unutulduğu görülür. Gerçekten de olayın bir de ahlaki ve psikolojik yönü vardır. İnsan, her devirde aynı özelliklere, aynı endişe veya korkulara veyahut da ihtiraslara sahiptir. Daha kolay kazanmak, kısa zamanda ve zahmetsiz yoldan zengin olmak, meşhur olmak, herkesin kendisinden söz ettiği bir kişi olmak her insanın benliğinde vardır. İnsandaki bu benliğe, sözü edilen kolaylaştırıcı sebepler de eklenince, kişi eşkîya

olmaktadır. Onun bu davranışı, öteki insanların sosyal ve psikolojik durumuna da uyduğundan, eşkıya halkın gözünde büyür, bir kahraman olur ve kendisine gıpta edilen bir kişi durumuna gelir. Böyle olunca halktan her türlü yardım ve desteği görür, hatta adına efsaneler uydurulur ve türküler yakılır. Bu durumda eşkıyalığın sebepleri sadece iktisadi kriz olmadığı anlaşılır. Eğer sadece iktisadi kriz olsaydı, aynı şartlarda yaşayan herkesin eşkıya olması gerekirdi. O halde burada ahlakî değerler söz konusudur. Ahlaki değerleri zayıf olan kişiler, uygun zemin buldukça, kanun dışı hareketlere başvururlar. Elbette iktisadi krizin ahlak üzerinde olumsuz etkileri vardır. Ancak bu genellenemez ve bütün ahlaksızlıkların ve kanun dışı davranışların haklı ve asıl sebebi olarak kabul edilemez.

Eşkıyalığı, daha önce yapılmış araştırmalara bakılacak olursa, çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmayı leventlerin eşkıyalıkları, aşiret eşkıyalıkları, aileler arasında adi suçlardan dolayı düşmanlığın meydana gelmesi ve tarafların giderek eşkıyalığa başlamaları ve kişisel ve toplu eşkıyalık olayları şeklinde belirtebiliriz².

Bu arada Çorum'un Osmanlı Devleti zamanındaki durumuna kısaca değinmek gerekirse, 1841'e kadar Sivas eyaletine bağlı olan Çorum, bu tarihte Ankara eyaletine bağlandı. 1916 yılına gelindiğinde de Çorum yine Ankara vilayetine bağlı bir sancaktı ve Osmancık, İskilip, Sungurlu ve Mecitözü kazaları Çorum Sancağına bağlıydı. Alaca da yine Çorum'a bağlı bir bucak merkeziydi. Bu yıllarda Çorum sancağının nüfusu da 200 binin biraz üzerindediydi. Osmanlı döneminde Çorum siyasi olaylardan çok eşkıya saldırılarının hedefi halindedir. Celalî isyanları, medrese öğrencilerinin çıkardığı isyanlar, merkezî otoritenin yerel temsilcisi olan güçlerin neden olduğu isyanlar bunların başlıcalarıdır.

1) Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Çorum'da Meydana Gelen Polisiye Olaylar

Yukarıda bahsettiğimiz Zaptiye Nezareti'nin kuruluşunun ardından Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar devam eden bir uygulama başlatılmıştı. Bu uygulamaya göre her vilayete telgraflarla tebliğler gönderilmiş, buna göre, vilayetlerde işlenen suçlar, suçluların durumu, verilen cezalar vs gibi birçok teferruatı ve bilgiyi içeren ortak bir cetvel tanzim edilmesi ve her ay muntazam bir şekilde bu cetvellerin merkeze gönderilmesi emredilmişti. Hatta hiçbir polisiye olay meydana gelmemiş olsa bile bu durumun dahi bir raporla tespit edilmesi istenmiştir. Bu istekleri yerine getirmeyenlerin ise cezalandırılması kararlaştırılmıştır³.

İşte çalışmamızın bu ilk kısmında Birinci Dünya savaşının hemen sonrasında, 1919(1335) yılının Mayıs ve Eylül ayları arasında Ankara'dan Emniyet-i Umumiye Merkezine gönderilen bu raporlar doğrultusunda Çorum'da meydana gelen polisiye olaylar hakkında istatistikî bilgiler verilecektir.

Ankara Polis Müdürü imzalı ve "Emniyet-i Umumiye Müdüriyet-i Aliyyesi'ne" başlıklı raporlarda 1919(1335) yılının Mayıs⁴, Temmuz⁵ ve Ağustos⁶ aylarına ait Ankara, Çorum, Kırşehir ve Yozgat'ta meydana gelen suç unsurları verilmektedir. Bu suçlar incelendiğinde genellikle darb, cerh, sirkat(hırsızlık), nafaka meselesinden çocuk katli, sarhoşluk, silah atılması ve teşhiri, yankesicilik, iskât-ı cenîn(çocuk düşürme), memura hakaret, adem-i ita'at(itaatsizlik), haneye taarruz ve dühûl, hayvan sirkati, tehdid, karı raksı, dinamit sirkati, bir Ermeni'nin dükkanından silah sirkati, sahtekârlık, kadın kaçırma gibi suçlar olduğu görülmektedir. Bu suçların failleri büyük çoğunlukla emniyet güçlerince ele geçirilmişlerdir. Bu da, savaşa rağmen bölgede emniyet güçlerinin etkinliğini ve suçların cezasız kalmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ancak işin ilginç yanı söz konusu suçların hemen hemen tamamen vilayet merkezi Ankara'da, Kırşehir'de ve Yozgat'ta işlenmiş olmalarıdır. Rapora göre, Çorum sancak merkezinde "emniyet ve asâyiş ber-kemâl" olup, herhangi bir olay meydana gelmemiştir. Bu da Çorum'un Osmanlı Devleti'nin en güvenli yerlerinden biri olduğunun ispatıdır. Kaldı ki Çorum bu güvenliğinden dolayı, Osmanlı Devletince genellikle sürgün yeri olarak kullanılmıştır.

Bu raporlardan başka, yine 1919(1335) yılının Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarına ait, meydana gelen suçlar hakkında Ankara vilâyetinin istatistikî cetvelleri çıkarılmıştır. Bu cetvellerde Vilâyet Merkezi, Kırşehir sancağı, Yozgat sancağı ve Çorum sancağı ve bağlı olan yerlerde meydana gelen suçların cinsini ve sayısını bulmak mümkündür.

Bu cetvele göre Çorum Sancağı ve sancağa bağlı İskilib, Sungurlu, Osmancık ve Mecidözü kazalarında meydana gelen olaylar ve suçlar aşağıdaki tablodaki gibidir:

1919 yılı Haziran ayı⁷:

Suçun cinsi	Çorum Sancağı	İskilib Kazası	Sungurlu Kazası	Osmancık Kazası	Mecidözü Kazası
Katl	3	1	1	2	1
Darb ve Cerh	4	6	4	1	1

Sirkat-i cebriye			3		
Sirkat-i adiye	9		5		
Adiyyen hayvan hırsızlığı			5		
Ahz ü gasb	7		2		
Şekâvet			3		
Fi'l-i Şeni'			5		
Teşhîr-i silâh			1		
Cerâ'im-i mütenevvi'a	1		1		
Yekûn	24	7	30	3	2

1919 yılı Temmuz ayı⁸:

Suçun cinsi	Çorum Sancağı	İskilib Kazası	Sungurlu Kazası	Osmancık Kazası	Mecidözü Kazası
Katl		3		2	
Darb ve Cerh	8	2			
Sirkat-i cebriye	1	1		1	
Sirkat-i adiye	10				
Adiyyen hayvan hırsızlığı					
Ahz ü gasb	1	1	1		2
Şekâvet					1
Fi'l-i Şeni'					
Teşhîr-i silâh					
Cerâ'im-i mütenevvi'a	3	1		3	
Yekûn	23	8	1	6	3

1919 yılı Ağustos ayı⁹:

Suçun cinsi	Çorum Sancağı	İskilib Kazası	Sungurlu Kazası	Osmancık Kazası	Mecidözü Kazası	Vilâyete merbût kurâ

KARADENİZ - BLACK SEA - ЧЕРНОЕ МОРЕ

Katl	2	1		3	4	2
Darb ve Cerh	3					3
Sirkat-i cebriye	1					
Sirkat-i adiyeye	3			3		2
Adiyyen hayvan hırsızlığı	1					1
Ahz ü gasb	2	2	1			1
Şekâvet						
Fi'l-i Şeni'						1
Teşhîr-i silâh	2					
Memûrin-i zâbitaya hakaret	1					
Cerâ'im-i mütenevvi'a	7	1			1	2
Yekûn	22	4	1	6	5	12

1919 yılı Eylül ayı¹⁰:

Suçun cinsi	Çorum Sancağı	İskilib Kazası	Sungurlu Kazası	Osmancık Kazası	Mecidözü Kazası
Katl	3	3		1	4
Darb ve Cerh	4	1	1	1	
Sirkat-i cebriye	2				
Sirkat-i adiyeye	3				
Adiyyen hayvan hırsızlığı	1				
Ahz ü gasb	2	2	1		1

Şekâvet					
Fi'l-i Şeni'	1				
Teşhîr-i silâh	1				
Memûrin-i zâbitaya hakaret					
Cerâ'im-i mütenevvi'a	3				
Yekûn	20	6	2	2	5
Dört aylık yekûn	89	25	34	17	15

Tablolarda da görüleceği üzere, bu dört ay içerisinde Çorum'da toplam 8 adam öldürme, 19 darp ve yaralama, 4 zor kullanarak hırsızlık, 25 adi hırsızlık, 2 hayvan hırsızlığı, 12 gasp, 1 fi'l-i şeni'(tecavüz), 3 silah teşhiri ve 14 çeşitli suçlar işlenmiştir(Toplam 89 suç). Bunun yanında listede yer alan kundakçılık, sahtekârlık, me'mûrin ve zâbitaya hakâret, serserilik ve telgraf muhâberâtını ihlâl suçları hiç işlenmemiştir.

İskilip kazasında toplam 8 adam öldürme, 9 darp ve yaralama, 1 zor kullanarak hırsızlık, 5 gasp ve 2 çeşitli suçlar işlenmiştir(Toplam 25 suç).

Sungurlu kazasında toplam 1 adam öldürme, 5 darp ve yaralama, 3 zor kullanarak hırsızlık, 5 adi hırsızlık, 5 hayvan hırsızlığı, 5 gasp, 3 şekâvet, 5 fi'l-i şeni'(tecavüz), 1 silah teşhiri ve 1 çeşitli suçlar işlenmiştir(Toplam 34 suç).

Osmancık kazasında toplam 8 adam öldürme, 2 darp ve yaralama, 1 zor kullanarak hırsızlık, 3 adi hırsızlık ve 3 çeşitli suçlar işlenmiştir(Toplam 17 suç).

Mecidözü kazasında ise toplam 9 adam öldürme, 1 darp ve yaralama, 3 gasp, 1 şekâvet ve 1 çeşitli suçlar işlenmiştir(Toplam 15 suç).

Ayrıca vilâyete bağlı köylerde de toplam 12 suç işlenmiştir. Buna göre Çorum ve kazalarında aylık vukuat 35 ile 66 arasında değişmektedir. Suçlar arasında en çok işlenenler ise, adam öldürme, dövme ve yaralama, adi hırsızlık, gasb ve çeşitli suçlar yer almaktadır.

2) Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Çorum'da Eşkîyalık Hareketleri

Birinci Dünya savaşı sonunda Çorum ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını incelediğimizde, bunların çoğunun içinde bulunan savaş ve işgaller nedeniyle genellikle devlet otoritesinin zayıflamasından ve böylece iktisadi krizin baş göstermesi sebeplerine dayalı olaylar ile her savaş sonunda olduğu gibi, asker kaçaklarının çıkardığı olaylar olduğunu söyleyebiliriz. Aslında asker kaçaklarının oluşturduğu tehlikeye, Osmanlı Devletinin gerileme ve yıkılış dönemindeki her savaş halinde rastlanmaktadır. Birinci Dünya savaşı sırasında da bu duruma hemen hemen her bölgede rastlanmıştır¹¹.

Çorum'daki eşkıyalık olaylarının, Karadeniz bölgesine yakın olmasından dolayı, ayrı bir özelliği daha olup, Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle bölgede bulunan Rum çetelerinin de zaman zaman faaliyet alanına girdiği görülmektedir. Yani, bu durumdan Çorum ve çevresindeki eşkıyalık olaylarının etnik ve siyasi mahiyette olanları olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bundan dolayı Çorum ve çevresinde meydana gelen olayları daha çok kişisel ve toplu eşkıyalık olayları, asker kaçaklarının sebep olduğu olaylar ve Rum çetelerinin çıkardığı etnik olaylar şeklinde kısımlara ayırmak mümkündür.

Eşkıyalık olayları da, aynı polisiye olaylarda olduğu gibi, Ankara vilayetince düzenlenen raporlarla Dahiliye Nezaretine bildirilmektedir. Nitekim incelediğimiz dönemde Çorum'da meydana gelen bu tür eşkıyalık olayından ilkinde, Çorum'un 'Uclâ-i(?) sâni mahallesinde Kubat oğlu Ali ve birâderi Cemal ile İnebolulu Hasan oğlu Aziz isimli kişiler silahlı oldukları halde 20 Mart günü, öğle saatlerinde kasabaya bir saat mesafede bulunan Sıklık Boğazı isimli yerde Merzifon'dan Çorum'a gelmekte olan altı yolcunun önünü kesmişler ve 192 liralık nakit, 6 adet Osmanlı lirası ve üç batman şeker, pirinç vesair gıda maddesini gasp ederek kaçmışlarsa da, jandarmalar tarafından üçü de yakalanmıştır¹².

Mayıs'ın 13. günü Çorum'a zahire almak üzere giden Sorgun'un İsmail ve Camili köyünden Hasan oğlu Ahmed, Musa oğlu Derviş ve Mehmet oğlu Bekir isimli kişilerin önlerine bölgenin meşhur eşkıyalarından Kel İhsan oğlu İsmail nam-ı diğer Çerkez, 6 kişilik yandaşıyla çıkarak merkep, eşya ve zahirelerine el koyarak kaçmışlardır. Ancak söz konusu eşkıya reisinin arkadaşlarından Savaş Obasından Telli Hamo oğlu Musa ve Sarayözü'nden Kulaksız Bekir oğlu Mustafa, takip müfrezeleri tarafından el koydukları mallar ve merkeple yakalanarak adli makamlara teslim edilmiştir. Asıl elebaşı Çerkez ve diğer arkadaşının da takibine devam edilmiştir¹³.

Yine 13 Mayıs Salı günü sabahleyin saat 11.00 sıralarında yaylı ile Alaca'dan Çorum'a gelmekte olan Erzurum muhacirlerinden Çorum'da sakin Mustafa Efendi'nin Hatab Boğazında önüne birisi

çavuş, birisi onbaşı ünvanlı ve diğeri asker elbiseli üç silahlı şahıs çıkararak 135 altın lirasıyla, yanındaki eşya ve sırtındaki elbisesini ve bir aded Alman piyade tüfeğiyle 150 fişeğini almışlardır. Eşkılar daha bazı yolcuların özel eşya ve ticaret mallarını gasp edip kaçacakları sırada, arkadan gelmekte olan postaya da saldırmışlar, ancak postayı koruyan jandarmalarla yaptıkları çatışma sonucunda posta kurtarılmıştır. Bu çatışma sırasında şakilerin kaçtıkları ve bu şakinin birinin Alaca'nın Kara Hisar karyesinden Çerkez ve diğeri ikisinin de asker oldukları tamamıyla anlaşılabilir takiplerine hemen başlanmıştır¹⁴.

Çorum ve çevresinde buna benzer yolcu ve muhacirlerden başka, posta arabasının yolunu kesme eylemleri de eşkıyanın sıkça başvurduğu eylemlerdir. Mesela, Nisan'ın 21. günü İskilib'den Çorum'a gelmekte olan postanın önüne Tuna Deresi isimli yerde kim oldukları bilinmeyen silahlı üç şaki çıkararak, ateş etmeye başlamışlardır. Ancak postayı koruyan muhafızların karşı koyması üzerine silahlı çatışma çıkmış, mesafenin uzaklığından yararlanan eşkıyalar kaçmaya muvaffak olmuştur. Bunun üzerine posta salimen Çorum'a gelmeye muvaffak olmuştur¹⁵.

Bir başka belgeye göre ise, 3 Mayıs Cumartesi günü Çorum'un üç saat mesafesinde bulunan Mahzuresi(?) isimli mevkiye kimlikleri meçhul 20 kişiyi aşkın eşkıya çetesi İskilib takımından Dersaadet'e atanan ve ardından firar eden 3 jandarmayı İskilib'den Çorum'a götürmeye memur edilen jandarma eri Himmet oğlu Mehmed'i kurşunla öldürerek, silah ve cephaneleri ile elbiselerini ve bir çok yolcuların eşya ve nakitlerini gasbederek Köse Dağına doğru kaçmışlardır. Takip edilmeleri ve yakalanmaları için 20 kişilik bir müfreze çıkarılmış, ancak firari jandarma erleri de bu olay sırasında tekrar kaçmışlardır¹⁶. Bu belgede de görüldüğü üzere, bölgede eşkıya sayısı yer yer 20'nin üzerine çıkmaktadır.

Sayıları az da olsa eşkıyaların bazen köy bastığı da görülmektedir. Nitekim Çorum'un Ezil köyünü basan Çorum'un Harmanlık karyeli İbrahim oğlu Satılmış ve Muhacir Bayram gasb ettikleri eşya ve bir çift tüfeği ile birlikte, Kargacı ismiyle bilinen Tepe köylü Hasan oğlu İsmail isimli bir başka şaki de Çorum merkezince ele geçirilmişlerdir. Yol kesen, katır ve merkep gasp eden Kara Burun Köylü Köpekçi Ahmed de İskilib kazasınca yakalanmıştır. Bunlardan başka Mecitözü'nün Kozviran köyü değirmeninde Muhtar Mustafa'yı öldürüp, iki arkadaşını yaralayan Kifoca(?) köylü Kara Veli oğlu Ali ile arkadaşları da Mecitözü kazasınca yakalanarak, adli makamlara teslim edildiği Çorum mutasarrıflığınca bildirilmektedir¹⁷.

Bölgedeki önemli eşkıyalardan biri de Çorum, Yozgat ve Zile taraflarında eşkıyalık yapan Yunus isimli şahıs ve dört arkadaşıdır. Adı geçen şaki, Kal'acık'ın bir köyündendir ve jandarma firarisidir. Bu eşkıya gurubu bölgeye korku salmış ve köy basma, adam öldürme, yaralama ve çok önemli hırsızlıklarda bulunmuşlardır. Nitekim bu eşkıya gurubu Çorum Merkez Bölüğü süvari onbaşlarından Mehmed onbaşı ve yine onları takip eden Mülâzım Süleyman Efendi müfrezeleri tarafından Sungurlu'nun Karan(?) Kışla köyünde eşrâfdan Haydar Efendi'nin evinde saklandıklarının haber alınmasıyla, abluka altına alınmış ve beş saat süren çatışmadan sonra eşkıya reisi Yunus ölü olarak, Alaca'nın Kuyuluc köyünden Rıf'at oğlu Süleyman sol omzundan yaralı ve Refâhiye muhacirlerinden Mehmed oğlu Hamdi ve Zile'nin Ciröz köyünden Mehmed oğlu Şükrü ve yine Alaca'nın Çatak köyünden İbrahim Çavuş oğlu Ali silahlarıyla birlikte yakalanmışlardır¹⁸.

Bunlardan başka Çorum ve çevresinde meydana gelen ve Ankara vilâyetinden merkeze yazılan olaylar şu şekildedir:

1) İskilib'in Revkani Viran köyünden Kadir oğlu Hasan'ın iki baş öküzü ve Kaya Ağzı köyünden Hacı oğlu Şaban'ın bir baş ineği Mayıs'ın 8. günü çalınmış ve ayın 17. günü jandarmaya haber verilmesi üzerine hırsızlar yakalanarak, adlî makamlara teslim edilmişlerdir¹⁹.

2) Alaca'nın Sulu Alan köyünden Çerkez Çopur Yusuf altı kişilik arkadaşıyla ayın 18 Mayıs Pazar günü Yozgat'ın üç saat doğusunda Çalanlı değirmenini basarak birçok zahire ve orada bulunan ahalinin para ve eşyalarını gasp ederek Alaca taraflarına kaçmışlardır. Yozgat Tabur Kumandanlığı ve Çorum Tabur Kumandanlığı ortaklaşa eşkıyayı takibe başlamışlar ve yakalanmalarının an meselesi olduğu bildirilmiştir²⁰.

3) Mayıs'ın 23. gecesi saat 3 civarında Çorumlu Mustafa oğlu Hüseyin, Ali oğlu Mustafa ve İbrahim'in otlatmakta oldukları hayvanlarından bir baş katır ile bazı eşyalarını kimliği meçhul 5 kişi gasp ederek kaçmışlardır. Yakalanmaları için hemen bir müfreze çıkarılmıştır²¹.

4) Yine aynı ayın 24. günü saat 10 sıralarında Çorum'a dört saat mesafede Şeyh Hazma köyünün Alac yaylasından geçmekte olan Çorum'un Karaman Çavuş mahallesinden Gasbar oğullarından İbrahim oğlu İbrahim ile arkadaşlarının önünü kimliği meçhul altı kişi kesmiş ve iki aded Rovolver ve 10 liralarnı gasp etmişlerdir. Bu sırada ellerinde bulunan silahlarını ateşlemeleri sonucu İbrahim oğlu İbrahim'i sol bacağından yaralayarak, bilinmeyen bir tarafa kaçmışlardır. Bunların da yakalanmalarına çalışılmaktadır²².

5) Çorum'un Hacı Hazma köyünün Zeynel mahallesinden Berber Abdullah iki gün önce kimliği meçhul biri tarafından köyünde katledilmiştir²³.

6) Mayıs'ın 18. günü Amasya'dan Mecitözü'ne kiraz götürmekte olan Mecitözü'nün Sarı Dede mahallesinde Berber Mahmud oğlu Hasan Mecitözü kasabasından beş arkadaşıyla beraber Mecitözü'ne girmekte iken Zara nahiyesine yarım saat ve Kal'a Boğazı'na çeyrek saat mesafede cadde üzerinde Kal'a Boğazı köyünden Hacı Bey oğlu ile köyden ismi meçhul bir kişi ve Çavuş köyünden Molla Bekir oğlu Cemal'in önlerine çıkarak yolcuların kiraz ve diğer eşyalarını gasp ettikleri gibi Sarı Dede mahallesinde Berber Mahmud oğlu Hasan'ı Hacı'nın oğlu üzerindeki mavzerle katlederek kaçtıklarını kurtulan arkadaşları tarafından haber verilmiş ve olayın faillerinin yakalanması için Mecitözü Kumandanının bizzat çıkıp takip etmeye başlamıştır²⁴.

Aynı şekilde Sivas vilâyetinden merkeze yazılan tahriratta da Çorum ve çevresinde meydana gelen asayiş bozucu bazı olaylar yer almaktadır. Bunları sıralayacak olursak²⁵;

1) Mart'ın 20. günü saat 11 sıralarında Çorum kazasına dört saat mesafede bulunan Pelit köyünün Kızıl Günü(?) isimli dereye bir kişinin öldürülmüş olduğu bildirilmektedir.

2) Yine aynı gün saat 6 sıralarında Alaca'ya üç saat mesafede Ca'mili köyünden Gülsüm isminde bir kadın kimliği meçhul biri tarafından katl edilmiş olarak bulunduğu, ancak failinin anlaşılmadığı, tahkikata devam edildiği bildirilmektedir.

3) Yine 20 Mart günü Çorum'dan Yozgat'a gitmekte olan Çorumlu Elvan Efendi'nin arabası ve hayvanları Göreme isimli mevkiye meçhul biri tarafından gasp edilmiştir.

4) Mart'ın 9. günü gündüz saat 10 sıralarında Çorum postasıyla çıkarılan jandarma süvari neferi İsmail hayvanını Yassı mahallesindeki Ahmed Kâhya'nın evine bağlamakta iken dolu olan silahını zevcesine vermiş ve zevcesi de silahı odasına götürürken kazaen ateş alması sonucu odada bulunan Karaağaç köylü Süleyman'ın zevcesi Elife'ye isabet etmesi sonucu vefatına sebep olmuştur.

5) Mart'ın 28. günü Çorum'a altı saat mesafede Türkler köyünden Ateş oğlu Mustafa'nın hizmetkârı Halil oğlu Arif Hamamözü'nün Firuz dağında odun kesmekte iken katledildiği ve katil olaydan sonra kaçmışsa da, yapılan soruşturma neticesinde Marin köyünden Beyaz Ali oğullarından Sadık oğlu Sadık olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine katil olay esnasında gasp ettiği kısrak ve merkeple yakalanmıştır.

Görüldüğü üzere, burada verilen haberler Çorum sancak merkezinde değil, Çorum'un dışında geçen suçlara ait olup, daha çok münferit ve faili meçhul olaylardır.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Çorum'da meydana gelen olaylar sadece eşkiya çetelerinin sebep olduğu veya münferit bazı olaylardan müteşekkil olmayıp, siyasî ve etnik mahiyette olanlar da vardır. Bunlar tamamen Rum çetelerinin veya Rumlara karşı bir tepki olarak meydana gelen olaylardır. Ancak aşağıda görüleceği üzere, Rum çetelerinin çıkardığı olaylarda şakilerin sayıları oldukça yüksek rakamlara ulaşmaktadır.

Meselâ Samsun ve Köprülü taraflarında icrâ-yı şekâvet iden Rum çeteleri birleşerek 3.000 kişilik büyük bir kuvvete ulaşarak, etraf köylere hücum etmesi üzerine, cezalandırılmaları için Amasya'dan 100 kişilik bir askerî birlik gönderilmiş, ancak meydana gelen çatışmada bir binbaşı, bir yüzbaşı ve 25 asker şehit olmuştur. Rum çetelerinin Çorum'a tecavüzlerinin önlenmesi için iki yüz kişilik bir askerî müfrezinin tek makineli tüfekle beraber Çorum'a yerleştirilmesi Çorum mutasarrıfının telgrafında bildirilmektedir²⁶. Ancak şakilerin Çorum sancağına tecavüzlerinin önlenmesi için şu an için herhangi bir tedbir alınmasına imkân olmadığı, çünkü isterse asayişî sağlamak için olsun, bir tek askerin bile mütareke-name gereğince istihdam edilemeyeceği Harbiye Nazırlığınca bildirilmektedir²⁷.

Bundan da anlaşılacağı üzere, Rum çetelerinin Çorum mıntıkasına tecavüz etmeleri önlenememiştir. Nitekim Mayıs'ın 2. gecesi saat iki sıralarında Çorum'un Laçın karakolu mıntıkasında bulunan Yeni Çamlıca köyü değirmeni 18-20 kadar silahlı Rum Çetesi tarafından basılmıştır. Bu baskında Rum çetesi 4 merkeb ve yirmi çuval kadar buğday gasp ederek, hayvanlarına binerek, kaçmışlardır. Durumun Laçın karakoluna bildirilmesi üzerine, karakol kumandanı şakileri takip etmek ve yakalamak için Yeni Çamlıca ve Narlı köylerinin güvenilir ahalisinden silahlı 20-30 kişilik bir kuvvetle Gümüş Hacı köyünün Hamam nahiyesinden geçerek Boğacık Rum köyüne kadar takip etmiştir. Şakilerin köyde olduklarını kesin olarak anlayan komutan, yakalanmaları için mahallî Hamam nahiyesi müdüriyetine müracaat ederek bir kısım kuvvet daha istemişse de, müdür gidemeyeceğini ve yeterli jandarmanın da olmadığını müfrezeye kumandanına beyan etmiştir. Bunun üzerine, şakilerin saklandıkları yerin özelliği ve mevcut Rum çetelerinin kalabalığına kendi kuvvetinin azlığı da eklenince, askerî müfrezeyi köye girdirmemiş ve bu saldırı sonuçsuz kalmıştır²⁸.

Yine Mayıs'ın 30. Cuma günü saat on buçukta Gökçebel(?) ve Sarı Hasan köyleri bekçileriyle ve Koca Hasan köyünden Hasan oğlu İbrahim isminde biri müracaat ederek, kardeşleri İskilib kazasından Mustafa, arkadaşı Mustafa, Sarı Hasan köyünden Halil oğlu Şükrü, Alaca nahiyesinden Sâdık, Erzurum muhâcirlerinden Mevlûd ve Çankırlı Şükrü ile asker dönüşü Merzifon'un Mahmudlu köyünde önlere 20 kişiden oluşan Rum çetesi çıkararak kendilerini Mahmudlu köyüne getirdiklerini belirtmişlerdir. Söz konusu Rum çetesi bu kişilerin üzerlerinde bulunan eşya vesaireyi aldıktan sonra, "sizi hükûmete teslim edeceğiz" diyerek ellerini ipe bağlamışlar ve köye yarım saat mesâfedeki bir dereye getirmişlerdir. Daha sonra üzerlerine yaylım ateşi açarak ismi sayılan altı kişiyi katletmişlerdir. Bu bilgiyi veren kişiye her nasılsa kurşun isabet etmemiş ve elleri bağlı olarak kaçıp yarım saat mesafede davar otlatmakta olan Gökçebel köyü bekçisinin yanına sığınmıştır. Bunun üzerine olay yerine müfreze gönderildiği Çorum merkez bölüğünden bildirilmektedir²⁹.

Bölgedeki Rumların bu şekilde çetecilik faaliyetleri üzerine, mütareke gereği yeterli askerin de olmaması üzerine, haklı olarak bölge halkının infialine sebep olmuş, yukarıda gördüğümüz üzere, çetelerin takibinde gönüllü halkın kullanılması yanında, Rumlara karşı münferit çete saldırıları da meydana gelmeye başlamıştır. Meselâ, Merzifon'dan Çorum'a gitmekte olan dört Rum, Gürcü Hafız çetesi efrâdı tarafından katledilmiştir. Ancak söz konusu çete içinde bulunulan ayın 12. gecesi Dib Hacı köyünü basıp köy halkıyla aralarında başlayan çatışmada sırasında üyelerinden birisi öldürülmüş, ikisi yaralanmış ve kaçan üyeleri takip edilmiştir³⁰.

Bölgede Rum çeteleriyle mücadelede, mütareke gereği olsa gerek, zaman zaman İngiliz subayların engel olması üzerine³¹, siyasî ve etnik boyutu olan bu hareket, Anadolu'da millî devletin kurulmasına kadar devam etmesine sebep olmuştur.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere, hükümet kuvvetleri, olaya sebep olanlardan bazılarını yakalayıp adlî makamlara teslim etmişler, yakalayamadıkları için ise, takibe devam ederek, olayı sonuçlandırmaya çalışmışlardır. Yine burada verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, civar illerde bulunan Rumlar Mondros Mütarekesinin kendilerine tanıdığı ayrıcalık ve işgal kuvvetlerinin de teşvik ve destekleriyle bölgede çetecilik faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. Kaldı ki Mondros Mütarekesiyle birlikte Çorum'la başka birçok ili içine alan bir Pontus Rum Devleti kurma çabalarını artıran bölge Rumları İtilaf Devletlerinde de silah ve cephane yardımı görmekteydiler. Buna karşılık tabii olarak da civarda yaşayan Rumlara karşı da ufak tefek de olsa bazı hareketlerin icra edildiği de görülür.

Bunda da incelediğimiz bu yıllarda Rumların işgal amacıyla Anadolu'ya çıktıkları ve Anadolu'da Müslüman Türklere karşı iblise rahmet okutacak derecede icra ettikleri mezalimin etkisi olduğunu söylemek mümkündür³². Dolayısıyla, söz konusu olaylarda siyasi bir mahiyet aranması yanlış olmasa gerektir.

Burada bir bilgi olması açısından, incelediğimiz dönemde Yozgat, Kayseri, Kırşehir, Ankara ve Çorum hapishanelerinde tutuklu ve hükümlü sayısının çokluğu nedeniyle izdiham olmakta ve hapishanelerin tamiri de yapılmadığından firar ve firar teşebbüslerinin çoğaldığını söyleyebiliriz. Bunun için bu hapishanelerin tamiri için tahsisat talebi olmuştur³³. Ancak burada şunu da belirtelim ki, Osmanlı Devletinde güvenli görülen, suç unsurunun az olduğu bazı bölgeler sürgün yeri olarak kullanılmaktadır. İşte Çorum ve Yozgat gibi şehirler de güvenli olduğu için, Osmanlı Devletince sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bunlardan Çorum sadece içinde bulunulan savaş sebebiyle İtilaf Devletleri vatandaşlarının sürüldüğü yer değil, siyasî ve adi suçluların da gönderildiği merkez konumundadır³⁴. Bu yüzden hapishanelerdeki izdiham, bölgedeki suç oranının fazlalığından değil, bu sebeplerden dolayıdır. Kaldı ki suçları nüfus oranına vurduğumuzda, Osmanlı Devletinin diğer bölgelerindeki suçlardan daha az olduğu görülür.

Çorum'daki eşkıyalık olayları bir bütün olarak incelenirse, eşkıya çetelerinin büyük bir yekûna balığ olmadığı görülür. Belki de bu yüzden bu dönemde Çorum ve civarında çok büyük olaylar patlak vermemiştir. Bölgedeki eşkıya sayısı 4 ilâ 20 arasında değişmektedir. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi, ayrılıkçı olarak hareket eden Rum çetelerinin sayısı büyük yekûnlara ulaşmıştır.

Çorum ve çevresindeki eşkıyalık Millî Mücadele döneminde de daha büyük boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu dönemde sayısı 30-40 bin kişilere ulaşan Çapanoğlu ayaklanması denen ayaklanmadan başka Rum çetelerinin, diğer bir deyimle Pontusçuların bölgedeki faaliyetleri artarak devam etmiştir³⁵.

SONUÇ:

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde 20. yüzyılın başlarında içinde bulunulan savaş hali nedeniyle devlet otoritesinde oluşan zaaf ve iktisadi çöküntü asayiş bozan amillerden olmuştur. Ayrıca İngiliz işgal güçleri tarafından da bu bölgede özellikle ayrılıkçı eşkıyalık hareketlerinin desteklendiği ve bu şekilde işgalin kolaylaşacağı düşüncesi de hâkimdi. Bunun için Birinci Dünya Savaşı sonunda Çorum ve çevresinde meydana gelen olayların hepsi adı sebeplere dayalı olaylar olmayıp, etnik ve siyasî mahiyetli olanları da vardır.

Hangi türden olursa olsun, bir toplumdaki eşkıyalık hareketi her zaman için bir devletin asayişini ve güvenliğini önemli ölçüde tehdit eden unsurlardan olmuştur. Her ne kadar eşkıyalık yapan veya suç işleyen bir kimsenin haklı bir sebebinin olduğu kanaati yaygın olsa da, incelediğimiz dönemdeki belgelerden bir eşkıyanın niçin eşkıya olduğu hakkında açıklayıcı bir bilgiye rastlanamamıştır. Bunun nedeni ise, daha önce söylediğimiz gibi, devlet düzenindeki genel bozulmuş, otorite zayıflığı, bunun sonucunda devlet-halk ilişkilerinde bazı olumsuz gelişmeler ve ahlaki çöküntünün olması muhtemeldir.

Eşkıyalık ve eşkıyalar günümüzde daha değişik şekillerde ortaya çıkmakta ve eskilerden daha tehlikeli olaylara sebebiyet vermektedirler. Zira eskiden eşkıyalar dağda ve yerleşim yerindeki kişilere zarar vermekte ve hareketleri de kontrol edilebilmekteydi. Günümüzde eşkıya dağda değildir. Bunun için kontrolleri de sağlanamadığı gibi, sadece insanlara değil, devletin bekasına da zarar vermektedir. İnsanları sadece dağda soymak değil, onları aldatmak, haksız kazanç sağlamak, kazanç uğruna insanların sağlığıyla oynamak, çete ve mafya oluşturmak da bir tür eşkıyalıktır. Çünkü sonuç itibarıyla yapılan iş aynıdır. Bunansa yegâne sebebi, günümüzde insanlarımızın manevi ve ahlakî değerlerini kaybedip, çok para kazanmak hırsları ve meşhur ve herkesin kendinden söz ettiği bir kişi olmak düşüncesidir.

NOTLAR

* Bu makale, 23-25 Kasım 2007 tarihinde Çorum'da düzenlenen, "Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu (Corum: From the Ottoman Empire to the Republic of Turkey)" isimli uluslararası sempozyumda tebliğ olarak sunulmuştur.

¹ bk. Hasan Babacan, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Antalya'da Bazı Polisiye Olaylar", *Son Bir Yılda Antalya Sempozyumu(18-19 Aralık 2003)*, Antalya 2006, s.159-160.

² Bunun için bk. Mustafa Öztürk, "XVIII.Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten*, c.LIV, S.211, Ankara 1991, s.963-986. Ayrıca bk. Fahrettin Tızlak, "XVIII.Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkıyalık Hareketleri", *Belleten*, LVII/220, Ankara 1994, s.751-780.

³ Hasan Babacan, *a.g.m.*, s.160.

⁴ *BA*, Dâhiliye Asayiş Kalemi(DH.EUM.AYŞ.), Dosya nu.11, Gömlek nu.95, 9 N. 1337/8 Haziran 1335(8 Haziran 1919).

-
- ⁵ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.15, Gömlek nu.72, 16 L. 1337/15 Temmuz 1335 (15 Temmuz 1919).
- ⁶ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.21, Gömlek nu.33, 15 Za. 1337/11 Ağustos 1335 (11 Ağustos 1919).
- ⁷ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.19, Gömlek nu.101, 30 Za 1337 (27 Ağustos 1919), Lef 1.
- ⁸ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.19, Gömlek nu.101, 30 Za 1337 (27 Ağustos 1919), Lef 2.
- ⁹ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.24, Gömlek nu.111, 30 M 1338 (26 Ekim 1919), Lef 1.
- ¹⁰ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya nu.24, Gömlek nu.111, 30 M 1338 (26 Ekim 1919), Lef 2.
- ¹¹ Daha önce yaptığımız bir araştırmaya göre, Birinci Dünya Savaşı esnasında Antalya ve çevresinde de asker kaçaklarının sebep olduğu eşkıyalık hareketleri halka korku vermiştir. Bu konuda bk. Ahmet Halaçoğlu, “İşgal Yıllarında Antalya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1919)”, *Son Bir Yılda Antalya Sempozyumu(18-19 Aralık 2003)*, Antalya 2006, s.199-216. Ayrıca Ali Emiri Efendi, “Osmanlı Vilâyet-ı Şarkiye” isimli eserinde, “Asker diye gönderilenlerin bir kısmı, açlık ve perişanlık karşısında cephane ve silahlarıyla birlikte kaçarak, eşkıya çeteleri teşkil ettikleri gibi, kaçmayıp görevi başında kalan aç, çıplak hamiyetli çaresizler de hastalıklara ve bilhassa lekeli hummalara tutuldu.” şeklinde Birinci Dünya savaşı sırasındaki asker kaçaklarının nasıl eşkıya olduklarını anlatmaktadır. bk. Ali Emiri, *Osmanlı Şark Vilâyetleri(Osmanlı Vilâyet-ı Şarkiyesi)*, Yay.Haz. Ahmet Halaçoğlu-A.Yuvalı, Kayseri 1992, s.31.
- ¹² BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya nu.1, Gömlek nu.24, 11 C. 1337/13 Mart 1335(13 Mart 1919).
- ¹³ Eşkıyaların yakalanmalarının an meselesi olduğu tabur kumandanlığından bildirilmektedir. bk. BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya nu.9, Gömlek nu.15, 20 Ş. 1337 (20 Mayıs 1919).
- ¹⁴ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 8, Gömlek 97, 18 Ş.1337/19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919).
- ¹⁵ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya nu.6, Gömlek nu.46, 27 B. 1337/28 Nisan 1335 (28 Nisan 1919).
- ¹⁶ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 7, Gömlek 119, 10 Ş.1337/11 Mayıs 1335 (11 Mayıs 1919).
- ¹⁷ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 9, Gömlek 14, 20 Ş.1337 (20 Mayıs 1919).
- ¹⁸ Maden kazasının Peyk nahiyesindeki Kesir Obası isimli köy bu eşkıya tarafından basılmıştır. bk. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 9, Gömlek 78, 24 Ş. 1337/26 Mayıs 1335 (26 Mayıs 1919). Bunun için ayrıca bk. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 9, Gömlek 56, 23 Ş. 1337 (23 Mayıs 1919).
- ¹⁹ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 9, Gömlek 78, 24 Ş. 1337/26 Mayıs 1335 (26 Mayıs 1919).
- ²⁰ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 9, Gömlek 78, 24 Ş. 1337/26 Mayıs 1335 (26 Mayıs 1919).

-
- ²¹ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 10, Gömlek 55, 28 Ş. 1337/29 Mayıs 1335 (29 Mayıs 1919).
- ²² BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 11, Gömlek 27, 3 N. 1337/2 Haziran 1335 (2 Haziran 1919).
- ²³ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 11, Gömlek 68, 6 N. 1337/5 Haziran 1335 (5 Haziran 1919).
- ²⁴ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 11, Gömlek 68, 6 N. 1337/5 Haziran 1335 (5 Haziran 1919).
- ²⁵ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 5, Gömlek 8, 13 B. 1337/14 Nisan 1335 (14 Nisan 1919).
- ²⁶ Askerî birliğin Sivas'ta bulunan 15. fırka kumandanlığından istenmesinin uygun olacağı 5. Kolordu tarafından Çorum mutasarrıflığına cevâben bildirilmiştir. bk. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 3, Gömlek 60, 5 B. 1337/6 Nisan 1335(6 Nisan 1919). Bu konuda ayrıca bk. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 8, Gömlek 92, 18 Ş. 1337 (18 Mayıs 1919), Lef 2 (6 Nisan 1335/6 Nisan 1919).
- ²⁷ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 8, Gömlek 92, 18 Ş. 1337 (18 Mayıs 1919), Lef 11 (14 Şa'ban 1337/15 Mayıs 1335/15 Mayıs 1919).
- ²⁸ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 7, Gömlek 119, 10 Ş. 1337/11 Mayıs 1335 (11 Mayıs 1919).
- ²⁹ Bu kişinin bütün maişeti Rumların eline geçmiş ve kendisi canını zor kurtardığını bildirmiştir. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 11, Gömlek 68, 6 N. 1337/5 Haziran 1335 (5 Haziran 1919).
- ³⁰ BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 13, Gömlek 77, 27 N. 1337/26 Haziran 1335 (26 Haziran 1919).
- ³¹ Meselâ Sivas vilâyeti dahilinde Gümüşhacıköy kazasına bağlı Karaköy köyü ahalisinden Vangel isimli kişinin başkanlığında 18 kişilik bir çetenin yakalanması için Çorum'dan Gümüşhacıköy'üne gelen Binbaşı Rüşen Bey'in yanına asker ve subay verilmesi için 9.Kolordu Kıta'âtı Müfettişi Mustafa Kemâl Paşa'dan alınan telgraftan anlaşılmaktadır. Durum Çorum mutasarrıflığına yazılmış ve toplanan müfrezi livâ sınırından ayrılırken Merzifon'dan gelen iki İngiliz subayı tarafından men edilmişlerdir. bk. BA, DH.EUM.AYŞ., Dosya 11, Gömlek 99, 9 N. 1337/3 Haziran 1335 (3 Haziran 1919).
- ³² Yunanlıların Ege bölgesinde yaptıkları mezalim hakkında bk. Ahmet Halaçoğlu, Aydın ve Nazilli Çevresinde Yunan Mezâlimi ve Tepkiler", *Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi ve İç Ege Bölgesi Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2003 Manisa.
- ³³ BA, Dâhiliye Mebânî-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS.), Dosya 17, Gömlek 43, 16 C. 1338(19 Mart 1919); BA, DH.MB.HPS., Dosya 17, Gömlek 35, 28 Ca. 1338 (1 Mart 1919). Çorum ve Mecitözü hapishanelerinin tamiri için tahsisat itası hakkında bk. BA, DH.MB.HPS., Dosya 16, Gömlek 10, 28 Za. 1337 (25 Ağustos 1919); BA, DH.MB.HPS., Dosya 42, Gömlek 21, 13 B. 1338 (14 Nisan 1919); BA, DH.MB.HPS., Dosya 17, Gömlek 60, 15 B. 1338 (16 Nisan 1919).

- ³⁴ Çorum'un sürgün yeri olduğu hakkında Osmanlı Arşivi'nde pek çok belge bulunmaktadır. Çorum'da sürgünde bulunan kişilerin isim ve sanatlarını gösteren liste için Çorum'da sürgünde bulunanların isim, sanat ve memleketlerini bildiren cetvel için bk. BA, Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti 1. Şube (DH.EUM.1.Şb.), Dosya 5, Gömlek 8, 29 M. 1335 (26 Kasım 1916). Çorum'daki siyasi sürgünlerin isimleri için bk. BA, DH.EUM.1 Şb., Dosya 10, Gömlek 11, 15 Ca. 1336 (27 Şubat 1918). Çorum'a sürgün edilen ve misilleme suretiyle bulunan düşman devletlerin tebaasıyla, burada önceden ikamet eden hasım devletlerin tebaasının miktar ve isimlerini gösteren cetvel için bk. BA, Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Ecânib Kalemi (DH.EUM.ECB.), Dosya 33, Gömlek 34, 29 R. 1341 (19 Aralık 1922). Kalebend mahkumlarının Osmanlı Devletindeki muhtelif kalelere sevklerinin düşünüldüğü, bunun için de Sinop, Akka ve Diyarbakır'ın uygun görüldüğü, ancak sonradan harp durumu dolayısıyla buraların da mahzurlu olduğu, mezkur mahkumların Çorum ve Yozgat'a sevk edilmeleri hakkında bk. BA, DH.MB.HPS., Dosya 97, Gömlek 36, 29 Ra. 1338 (22 Aralık 1919).
- ³⁵ 1920 yılı içerisinde bölgede Çapanoğlu isyanından başka Aynacıoğlu ayaklanması da Kuvâ-yı Milliye karşıtı bir ayaklanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta 6-7 bin silahlı kuvvetlerle başlayan Rum çetelerinin sayısı da, 1920 yılı içerisinde 25 binlere ulaşmıştır. Bu çeteler, Çorum ve bağlı köylerine, kuracakları devletin sınırları içerisinde olduğu gerekçesiyle sürekli saldırmışlardır. Bu konuda Söylev'de ayrıntılı bilgiler vardır. bk. Mustafa Kemâl Atatürk, *Söylev*, c.II, s.459-461.

KAYNAKLAR

- Ali Emiri (1992), *Osmanlı Şark Vilâyetleri(Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi)*, Yay.Haz. Ahmet Halaçoğlu-A.Yuvalı, Kayseri.
- BABACAN Hasan (2006), "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Antalya'da Bazı Polisiye Olaylar", *Son Bir Yılda Antalya Sempozyumu(18-19 Aralık 2003)*, Antalya, s.159-160.
- HALAÇOĞLU Ahmet (2003), Aydın ve Nazilli Çevresinde Yunan Mezâlîmi ve Tepkiler", *Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi ve İç Ege Bölgesi Sempozyumu*, 30-31 Ekim-Manisa.
- HALAÇOĞLU Ahmet (2006), "İşgal Yıllarında Antalya ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketleri(1919)", *Son Bir Yılda Antalya Sempozyumu(18-19 Aralık 2003)*, Antalya, s.199-216.
- ÖZTÜRK Mustafa (1991), "XVIII.Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkiyalık Olayları", *Belleten*, c.LIV, S.211, Ankara, s.963-986.
- TIZLAK Fahrettin (1994), "XVIII.Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkiyalık Hareketleri", *Belleten*, LVII/220, Ankara, s.751-780.